

- 121 Besluit van 5 juni 2008 inzake de wijziging van diverse amvb's ter implementatie van richtlijn nr. 2006/88/EG / 172
- 122 Besluit van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit van 30 mei 2008, nr. TRCJZ/2008/1492, houdende de instelling van de Taskforce stikstof/ammoniak / 172
- 123 Besluit van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit van 2 juni 2008, nr. TRCJZ/2008/998, houdende de wijziging van het Instellingsbesluit DLG-raad / 173
- 124 Besluit van de Minister van Justitie van 5 juni 2008, nr. 5531584/Justis/08, strekkende tot aanwijzing van buitengewoon opsporingsambtenaren bij de Afdeling Handhaving van de provincie Utrecht / 173
- 125 Regeling van de Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer van 6 juni 2008, nr. DGM/SB 2008060091, houdende regels met betrekking tot subsidies op het gebied van maatschappelijke initiatieven die bijdragen aan nationaal of internationale / 173
- 126 Order by the Minister of Housing, Spatial Planning and the Environment of 6 June 2008, no. DGM/SB2008060091, containing regulations relating to grants in the field of social initiatives contributing to national or international environmental policy and / 174
- 127 Besluit van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit van 11 juni 2008, nr. TRCJZ/2008/638, houdende de instelling van de Taskforce Financiering Landschap Nederland / 174
- 128 Regeling van de Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer van 20 juni 2008, nr. BJZ2008061005, Directie Bestuurlijke en Juridische Zaken, Afdeling Wetgeving, houdende aanpassingen van een aantal ministeriële regelingen en besl / 174
- 129 Besluit van 23 juni 2008, nr. 08.001813, houdende benoeming van de heer E.H.T.M. Nijpels tot voorzitter van het Bosschap / 175

Officiële publicaties

- Kamervragen met antwoord TK / 175
- Kamerstukken 2007-2008 TK / 176
- Kamerstukken 2007-2008 EK / 181
- Niet dossierstukken 2007-2008 TK / 182

redactionele bijdrage

107 Aandacht voor de Steenuil bij ruimtelijke ontwikkelingen

Friso Koop¹

Inleiding

Gemeenten en projectontwikkelaars komen bij ruimtelijke ontwikkelingen aan de rand van bestaande woonkernen dikwijls steenuilen tegen. Het aantal steenuilen is in de afgelopen decennia helaas sterk in aantal achteruit gegaan. Naast verlies aan leefgebied door ruimtelijke ontwikkelingen zoals woningbouwlocaties en nieuwe industrieterreinen, is ook de intensivering en de schaalvergroting in de landbouw een belangrijke oorzaak van de sterke achteruitgang van de soort. De Steenuil staat inmiddels op de Rode Lijst van Nederlandse broedvogels en is beschermd door de Flora- en faunawet. Bij een negatief effect op steenuilen als gevolg van een ruimtelijke ontwikkeling is compensatie verplicht. Deze verplichting geldt te allen tijde, de omvang van de compensatie hangt uiteraard wel samen met de aard en omvang van de ingreep. De compensatie behelst meer dan het ophangen van een nieuwe nestkast elders. Dit artikel heeft als doel om aan te geven waar initiatiefnemers voor ruimtelijke ontwikkelingen rekening mee moeten houden wanneer er steenuilen in hun plangebied voorkomen, en welke mogelijkheden voor compensatie er zijn. Hiertoe wordt eerst nader ingegaan op de

ecologie van de Steenuil, de oorzaken van de achteruitgang van de soort, en welke stappen moeten worden doorlopen voordat een ont-heffing van de Flora- en faunawet kan worden aangevraagd. Dit artikel is tot stand gekomen in samenwerking met het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV).

De Steenuil (foto Martin Bonte)

Ecologie van de Steenuil

De Steenuil (*Athene noctua*) is een typische soort van kleinschalig agrarisch cultuurlandschap. Hij houdt van 'rommelige' boerenerven met oude schuurtjes, knotbomen en hoogstamfruitbomen om in te broeden en oude bouwsels, takkenbossen en heggen om in te schuilen. Het jachtgebied bestaat uit kleine weides, slootranden, meidoornhagen en houtwallen. Vooral kleine schapen- of paardenweides met kort gras zijn in trek als foeragegebied; in weides met hoog gras zijn prooidieren moeilijker zichtbaar en bereikbaar. Steenuilen zijn vooral actief in de schemerperiode van de avond en de vroege ochtend. In de broedtijd jagen ze ook wel overdag. Steenuilen jagen vanaf uitkijkposten zoals weidepaaltjes en bomen. Het territorium van een steenuil is relatief klein. De grootte ervan is afhankelijk van de geschiktheid van het leefgebied. In

¹ Ing. F. Koop was te tijde van het schrijven van dit artikel werkzaam als ecooloog bij Tauw. Hij werkt sinds 1 september 2008 voor Eelerwoude BV. Voor nadere info: 0547 - 26 35 15.

geschikte leefgebieden kunnen tot vijf paartjes per vierkante kilometer aanwezig zijn. Dit komt neer op een territorium van circa 20-25 ha per paartje. In minder geschikte gebieden is het territorium groter, maar doorgaans niet meer dan circa 50 ha. Omdat de meeste prooien klein zijn, is het voor steenuilen energetisch onrendabel om vliegend te jagen of om op grote afstand van het nest te jagen. In weides met een grote dichtheid aan kleine prooidieren jaagt de Steenuil ook rennend, lopend of huppend.

Het voedsel van de Steenuil bestaat in de warme maanden voor een belangrijk deel uit kleine ongewervelde prooidieren zoals mestkevers, meikevers, rupsen, emelten, sprinkhanen, nachtvinders en regenwormen. Qua biomassa is de Veldmuis het belangrijkste prooidier. Verder voedt de Steenuil zich met mollen, veldmuizen, kleine vogels, kikkers en reptielen. Op vaste rustplaatsen laat de Steenuil braakballen achter. Deze braakballen worden in de warme maanden gekenmerkt door de aanwezigheid van chitinedelen van nachtvinders en kevers (vleugels, pantsers, poten).

Steenuilpaartjes blijven elkaar en hun broedplaats doorgaans trouw voor het leven. Ze zijn het hele jaar aanwezig in hun territorium. De baltsperiode ligt tussen half februari en half april. Het leggen van eieren vindt plaats tussen eind maart en half mei en de eieren komen uit tussen eind april tot de derde week van mei. Na ongeveer vier weken maken de jongen al de eerste uitstapjes buiten de nestholte, zonder dat ze kunnen vliegen. In september worden de jongen door de ouders verdreven uit het territorium. De jongen zoeken een nieuw territorium binnen een straal van 2 tot 10 km van de geboorteplek. Steenuilen worden gemiddeld drie jaar oud. Dat is eigenlijk te jong. Dieren sterven echter vaak jong ten gevolge van verkeersongevallen of het eten van besmette prooidieren (bestrijdingsmiddelen, gif). Ten opzichte van begin jaren '60 is de populatie steenuilen met 50-75 % afgenomen. Momenteel wordt de Nederlandse broedpopulatie

geschat op 5.500 tot 6.500 broedparen. Diverse vogelwerkgroepen zijn in de bres gesprongen voor het behoud van de soort. De Steenuil is een icoon geworden van natuurbescherming op het platteland. Wat zijn de oorzaken van deze achteruitgang van de populatie?

Intensivering en schaalvergroting in de landbouw

De belangrijkste oorzaak voor de achteruitgang van de Steenuil is het verdwijnen van kleinschalige agrarische cultuurlandschappen. Door intensivering van de landbouw zijn vele landschapselementen zoals houtwallen, meidoornhagen en poelen verdwenen. Met het oog op de bewerkbaarheid streven veel boeren naar grote, monotone kavels zonder al te veel houtwallen en met voldoende ontwatering. Een grote maïsakker biedt veel minder prooien dan kleine schapenweides. Het areaal hoogstamboomgaarden is in de jaren '70 met bijna 75% afgenomen. Kleine boerderijtjes met rommelige erven zijn als gevolg van de schaalvergroting nagenoeg verdwenen. Oude schuurtjes zijn gesloopt en de moderne schuren zijn vaak beduidend minder of niet geschikt als broedplaats. Gaten en kieren in woningen worden tegenwoordig direct gedicht. Oude bomen met holten en spleten worden vaak gekapt.

Ruimtelijke ontwikkelingen

Bij de aanleg van een nieuwe woonwijk of een bedrijventerrein gaat dikwijls leefgebied van de Steenuil verloren. Vooral bij ruimtelijke ontwikkelingen aan de rand van woonkernen stuit men geregeld op de aanwezigheid van steenuilen. Juist in de randzones van woonkernen liggen vaak locaties waar geen intensivering van de landbouw heeft plaatsgevonden, bijvoorbeeld als gevolg van dreigende woningbouw of milieuregelgeving (stank, geluid, et cetera). Hier zijn nog dikwijls oude erven te vinden omgeven door kleinschalige weides. De ontwikkeling heeft er stilgestaan en niet zelden staan enkele oude boerderijen al leeg. Deze gebieden zijn bij uitstek geschikt

voor steenuilen, maar moeten uiteindelijk toch plaatsmaken voor woningbouw of industrie met als gevolg het verlies van leefgebied voor de Steenuil. Een bijkomend probleem is dat in het nabij gelegen landelijk gebied vaak wél schaalvergroting van de landbouw heeft plaatsgevonden, waardoor er hier weinig geschikt biotoop voor de Steenuil aanwezig is. Als er niet wordt gecompenseerd is de kans groot dat de steenuilen uiteindelijk zullen verdwijnen uit het gebied.

Overige oorzaken

Overige oorzaken voor de achteruitgang zijn bestrijdingsmiddelengebruik en wegverkeer. Bestrijdingsmiddelen in de landbouw kunnen accumuleren in de voedselketen waardoor dieren aan de top van de voedselketen (zoals de Steenuil) de hoogste dosis binnenkrijgen. Daarnaast kan het gebruik van bestrijdingsmiddelen leiden tot een (sterke) achteruitgang van het voedselaanbod door het teruglopen van het insectenbestand. Het gebruik van ratten- en muizengif beperkt eveneens het totale voedselaanbod en zal ook doorvergiftiging veroorzaken.

Tot slot sterven veel steenuilen door het verkeer. In Overijssel werd liefst 47 % van de geringde steenuilen als verkeersslachtoffer teruggemeld. Steenuilen vliegen vaak laag als ze op jacht zijn. Daarnaast jagen steenuilen regelmatig in wegbermen omdat hier relatief veel veldmuizen te vinden zijn. In combinatie met de toename van het wegverkeer resulteert dit in een hoge onnatuurlijke sterfte.

De Steenuil en de Flora- en faunawet

Beschermingskader

De Steenuil wordt beschermd door de Flora- en faunawet. Nest- en rustlocaties van de Steenuil gelden als 'voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaats' (zie kader). Het beschadigen of vernielen of het teniet doen van de functionaliteit hiervan geldt als een overtreding van artikel 11 van de Flora- en faunawet. Gezien de

kwetsbare status van de soort en de toename van het aantal ruimtelijke ontwikkelingen in het landelijke gebied, hanteert LNV een streng toetsingskader voor de Steenuil. Voor het aantasten van de voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaats of de functionele omgeving daarvan, moet altijd een ontheffing van de Flora- en faunawet worden aangevraagd.

Vogels en de Flora- en faunawet

Broedende vogels worden beschermd door de Flora- en faunawet. Voor het aantasten van broedende vogels geldt een zware toets, vergelijkbaar met tabel 3-soorten (de strikt beschermde soorten). Een ontheffing van de Flora- en faunawet voor het verstoren van broedende vogels wordt (bijna) nooit verleend door LNV. Buiten het broedseizoen zijn alleen de zogenaamde 'voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen' van vogels beschermd; dit zijn nesten, holen of holten waar vogels jaarlijks naar terugkeren om er te broeden en/of waarvan ze gedurende een groot deel van het jaar gebruik maken als rust- en verblijfplaats. Voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen zijn jaarrond beschermd (tenzij deze definitief verlaten zijn). Voor het aantasten van voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen of de functionele omgeving daarvan, zoals foerageergebied zonder welke de vaste rust- of verblijfplaats zijn functie verliest, dient een ontheffing te worden aangevraagd. Voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen zijn bijvoorbeeld nesten van (boombewonende) roofvogels, uilen, spechten, Raaf, Zwarte kraai, de kolonievogels Blauwe reiger en Roek en enkele soorten die groten-deels of geheel van menselijke activiteiten afhankelijk zijn, zoals gierzwaluwen. Het 'strenge' toetsingskader behelst dat bij een negatief effect van een ruimtelijke ontwikkeling op een tabel-3 soort of een vaste verblijfplaats van een vogelsoort gecompenseerd moet worden voor het verlies aan leef-

gebied. Dit moet worden uitgewerkt in een compensatieplan. Het ministerie van LNV toetst of de gunstige staat van instandhouding van de lokale populatie in gevaar komt, terwijl bij tabel 2 soorten aan de effecten op de gunstige staat van instandhouding van de regionale populatie wordt getoetst.

Natuurtoets

In het kader van een geplande ruimtelijke ontwikkeling is een initiatiefnemer verplicht om vooraf te laten onderzoeken of er beschermde natuurgebieden of door de Flora- en faunawet beschermde soorten in het plangebied aanwezig zijn en of negatieve effecten op deze gebieden of soorten te verwachten zijn. Een 'natuurtoets' geeft een antwoord op deze vragen. Bij een natuurtoets wordt in eerste instantie een literatuuronderzoek uitgevoerd, gevolgd door een 'oriënterend' veldbezoek. Tijdens het veldbezoek wordt gelet op de aanwezigheid van geschikt leefgebied voor beschermde soorten, zoals de Steenuil. Locaties waar steenuilen kunnen worden verwacht, zoals oude schuurtjes, worden gecontroleerd op aanwijzingen voor de aanwezigheid van de Steenuil. Dit kunnen braakballen zijn, of de aanwezigheid van speciale nestkasten voor de soort. Mogelijk wordt tijdens een veldbezoek een rustende Steenuil waargenomen. Aan bewoners wordt gevraagd of zij weten of er steenuilen aanwezig zijn in het gebied; vaak blijken bewoners hiervan goed op de hoogte. Tot slot wordt, indien daarvoor aanleiding is, aanvullende informatie opgevraagd bij de plaatselijke vogelwerkgroep.

Indien op basis van de natuurtoets met 100 % zekerheid een in gebruik zijnde voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaats van een Steenuil kan worden vastgesteld, kan meteen ontheffing van de Flora- en faunawet worden aangevraagd. Maar dikwijls zijn er slechts aanwijzingen voor de 'eventuele' aanwezigheid van de soort of is niet bekend of een nestlocatie nog in gebruik is. In dat geval wordt nader

onderzoek naar de soort aanbevolen. Dit nader onderzoek is noodzakelijk omdat LNV geen ontheffingsaanvragen voor streng beschermde soorten in behandeling neemt, als niet vaststaat (bijvoorbeeld op basis van veldonderzoek) dat een soort ergens aanwezig is.

Nader veldonderzoek

Nader veldonderzoek wordt uitgevoerd volgens de methode van STONE (Steenuil Overleg Nederland) voor steenuilonderzoek. Deze methode komt erop neer dat in de periode medio februari – medio april op meerdere locaties in het plangebied geluiden van de baltsroep van een Steenuil worden afgespeeld. Door het afspelen van de baltsroep van een 'concurrent' wordt een mannetje aangemoedigd om te reageren. Elke roepende man vertegenwoordigt een territorium. In de periode medio februari – medio april, de periode van de paarvorming en de 'bruidstijd', reageren de mannetjes het heftigst op roepende concurrenten binnen hun territorium. Het onderzoek wordt uitgevoerd in de late avond of in de vroege ochtend en vindt zoveel mogelijk plaats bij goed weer (weinig wind, geen regen). Indien er geen steenuilen reageren, moet het onderzoek twee maal worden herhaald om definitief vast te kunnen stellen of er steenuilen in het plangebied aanwezig zijn. Bij kleinere onderzoekslocaties kan de aanwezigheid van de steenuil ook worden vastgesteld door onderzoek van schuren e.d. op braakballen, nestplekken e.d. Ook weten buurtbewoners en lokale vogelwerkgroepen vaak wel of een steenuil in de buurt huist. Steenuilen zijn bepaalde perioden van het jaar behoorlijk luidruchtig! Voor grotere plangebieden is onderzoek in de periode medio februari – april echt noodzakelijk. Hieruit blijkt wel weer dat het voor projectontwikkelaars zaak is om tijdig te starten met Flora- en faunawetonderzoek!

Wel of geen ontheffingsaanvraag?

Met behulp van het uitgevoerde onderzoek kan worden vastgesteld of er een nestlocatie van de Steenuil in het plangebied aanwezig is. Maar het kan ook zijn dat de nestlocatie zich juist buiten de grenzen van het plangebied bevindt en het plangebied alleen een functie heeft als foerageergebied. Het foerageergebied behoort tot de 'functionele omgeving' van een voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaats. Omdat het territorium van steenuilen klein is, kan een relatief kleine ingreep in dit territorium al tot gevolg hebben dat de functionaliteit van een vaste verblijfplaats wordt aangetast. Daarom zal bij aantasting van foerageergebied van steenuilen vaak – behalve als de functionele omgeving van de vaste rust- en verblijfplaats niet wordt aangetast – eveneens een ontheffing moeten worden aangevraagd. Een ruimtelijke ontwikkeling leidt ook tot uitstralende effecten naar de omgeving, bijvoorbeeld door een toename van het aantal verkeersbewegingen (verkeersslachtoffers) en een toename van verstoring door geluid en verlichting (auto's, mensen, honden, et cetera). Bij aantasting van een deel van het leefgebied is de kans aanwezig dat het betreffende paartje uiteindelijk op zoek gaat naar een ander territorium, ook al ligt de nestlocatie niet in het plangebied zelf. Hoe groot deze 'kans' is, is afhankelijk van de omvang van het vernietigde leefgebied in verhouding tot de omvang van het territorium van de Steenuil (doorgaans 25-50 ha) en de kwaliteit van het vernietigde leefgebied. Indien er zich binnen een ruimtelijke ontwikkeling een nestlocatie bevindt moet ook ontheffing worden aangevraagd als men de nestlocatie op zich wil handhaven, maar het omliggende leefgebied (de functionele omgeving van de nestlocatie) wél aangetast wordt. Als gevolg van de toegenomen verstoring door auto's, mensen en huisdieren kunnen de steenuilen uiteindelijk het gebied verlaten, ondanks dat de nestlocatie nog wel aanwezig is.

Geconcludeerd wordt dat een ontheffing van de Flora- en faunawet moet worden aangevraagd in de volgende gevallen:

- de nestlocatie wordt verwijderd/ongeschikt gemaakt/aangetast,
- de nestlocatie binnen óf buiten het plangebied blijft gehandhaafd, maar de functionele omgeving van de nestlocatie (foerageergebied en/of vaste rust- of verblijfplaatsen) wordt aangetast of vernietigd.

Compensatie voor de Steenuil

Ontheffing aanvragen

Het indienen van een ontheffingsaanvraag is meer dan het invullen van een formuliertje. Er moet worden beschreven wat de effecten zijn op de populatie steenuilen en wat de gevolgen zijn op de 'gunstige staat van instandhouding' van de lokale populatie van de soort. Bij het vaststellen van de staat van instandhouding van de lokale populatie spelen gegevens uit het veldonderzoek een rol, maar ook mogelijke gegevens verkregen van lokale vogelwerkgroepen, STONE, overheden of bewoners. De lokale populatie is in het geval van de steenuil een populatie rondom een bepaalde woonkern. Tevens moet worden aangegeven wat precies de functie van het plangebied voor de populatie is en of de soort in het verleden ook in het plangebied voorkwam. Voorts moet worden beschreven welke maatregelen men wil treffen om schade te beperken (mitigerende maatregelen) en welke maatregelen men wil treffen om eventuele niet te voorkomen schade te herstellen (compenserende maatregelen). Aangegeven moet worden waar en wanneer de maatregelen worden getroffen. Tot slot moet door de initiatiefnemer zijn aangetoond dat er voor de voorgenomen ontwikkeling geen betere alternatieven (zoals andere locaties en/of werkwijzen) zijn die wellicht geen of minder effect hebben op de soort.

Het feit dat een soort voorkomt op de zogenaamde 'rode lijst' van (ernstig) bedreigde

diersoorten speelt op zich geen rol bij de ontheffingverlening. Een rode lijstsoort is namelijk niet per definitie beschermd; zij zijn alleen beschermd als ze ook opgenomen zijn in een tabel behorend bij de Ffw. Een selectie van de meest zeldzame soorten is opgenomen als 'tabel 3-soort' van de Ffw.

De ontheffingsaanvraag

De ontheffingsaanvraag moet worden ingediend bij de Dienst Regelingen (DR) van LNV. De aanvraag wordt door DR voorgelegd aan de Dienst Landelijk Gebied (DLG). De DLG geeft DR een ecologisch onderbouwd advies, maar LNV bepaalt uiteindelijk zelf of een ontheffing wordt verleend en onder welke voorwaarden dit gebeurt. De proceduuretijd bedraagt doorgaans drie tot vier maanden (met uitloop naar vijf tot zes maanden). Een ontheffing kan worden ingetrokken indien blijkt dat de ontheffinghouder zich niet houdt aan de voorwaarden. De Algemene Inspectiedienst (AID) van LNV ziet toe op de handhaving.

Een ontheffing wordt alleen verleend indien de gunstige staat van instandhouding van de lokale populatie steenuilen niet in het geding is. Dit wordt door LNV afgeleid uit de bij de ontheffingsaanvraag aangeleverde informatie en op basis van bij het ministerie aanwezige kennis en ervaring. Voor steenuilen betekent dit nagenoeg altijd dat er bij ruimtelijke ontwikkelingen gecompenseerd moet worden.

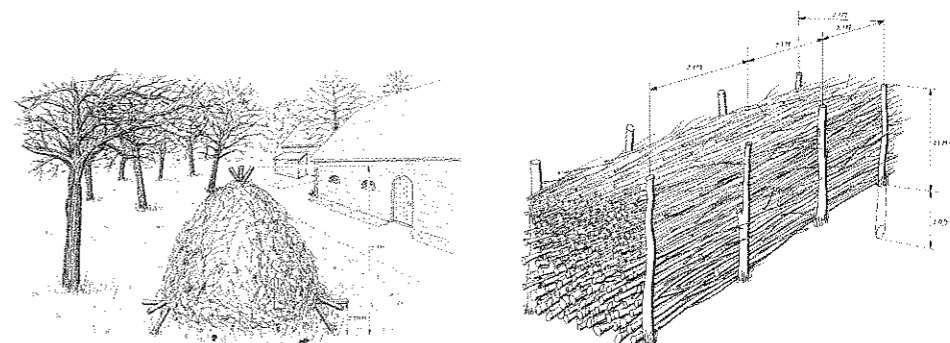
Compensatie op maat

Compenserende maatregelen zullen zoveel mogelijk moeten worden getroffen vóórdat een ruimtelijke ontwikkeling plaats vindt. Dit wordt gebruikelijk als voorwaarde in de ontheffing opgenomen. De mate waarin en de wijze waarop gecompenseerd moet worden, wordt bepaald door de volgende factoren:

- De omvang en kwaliteit van het vernietigde leefgebied

- Het effect op de lokale populatie
- De dichtheid aan steenuilenparen in de omgeving van het plangebied
- De geschiktheid van de omgeving van het plangebied voor de Steenuil

De compensatie moet vrijwel altijd buiten het projectgebied plaatsvinden, maar wél in de nabije omgeving ervan. Indien deze nabije omgeving een hoge dichtheid aan steenuilen heeft, duidt dit op een geschikt leefgebied voor de soort. Het wordt voor een door een ruimtelijke ontwikkeling verdreven paartje in dit geval moeilijk om aan een nieuw territorium te komen, omdat de meeste territoria al bezet zullen zijn. Waarschijnlijk zullen ook de meeste nestgelegenheden al in gebruik zijn. Ter compensatie zullen in ieder geval een aantal vervangende nestgelegenheden moeten worden gecreëerd. Dit kan door het ophangen van steenuilenkasten. De exacte locaties kunnen het beste in overleg met de lokale vogel-/uilenwerkgroep worden bepaald. Zo'n organisatie heeft het meeste inzicht in de bezette territoria en geschikte locaties voor nieuwe nestgelegenheden. Het is van belang om meerdere kasten te plaatsen, zodat de steenuilen zelf de beste locatie kunnen uitkiezen. Aanvullend op het plaatsen van de nestkasten moeten, afhankelijk van de omvang en de kwaliteit van het vernietigde leefgebied, op enkele locaties in de nabije omgeving van het plangebied maatregelen in het landschap worden genomen die gunstig zijn voor de voedselbeschikbaarheid van de Steenuil. Dit is mogelijk door een aangepast beheer. Het in extensief beheer nemen van perceelsranden, slootranden en bermen langs onverharde paden is gunstig voor muizen en insecten. Door sommige stukken niet jaarlijks te maaien blijven er beschutte plekken voor muizen, vlinders en kevers over. Tevens kunnen kunstmatige muizenhaarden worden gecreëerd door het plaatsen van zogenaamde muizenruiters. Een muizenruiter bestaat uit een aantal schuin geplaatste takken waarbij op circa 30 cm hoogte een rooster wordt gemaakt

Muizenruiter (links) en takkenril (rechts) (bron: Handboek Agrarisch Natuurbeheer, Landschapsbeheer Nederland 1998)

met daaronder stro, graan en andere zaden. Verder kunnen takkenrillen of takkenhopen worden aangelegd. Deze vormen goede leefgebieden voor potentiële prooidieren van de Steenuil.

Kent de omgeving van het plangebied een lage dichtheid aan steenuilen, maar voldoet de omgeving wel aan de eisen die de Steenuil stelt, dan volstaat het ophangen van enkele nestkasten. Wel zullen mitigerende maatregelen moeten worden getroffen om negatieve effecten van de werkzaamheden op de soort te minimaliseren (bijvoorbeeld het buiten het broedseizoen verwijderen van voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen). Voldoet de omgeving van het plangebied echter niet aan de eisen van de Steenuil, dan zullen extra maatregelen moeten worden genomen om het landschap aantrekkelijker te maken voor de Steenuil. Het heeft weinig zin om nestkasten op te hangen in een gebied dat niet geschikt is voor de Steenuil. Een grootschalig open gebied kan worden 'verdicht' door het aanleggen van houtwallen en hagen. Hagen van meidoorns en sleedoorns zijn geschikte schuilplekken voor kleine zangvogels. Beukenhagen zijn aantrekkelijk voor meikevers. Besdragende struiken zullen ook kleine zangvogels aantrekken. De aanleg van poelen met

flauwe oevers heeft een positief effect op de aanwezigheid van amfibieën en insecten. Gestapelde takken als perceelsgrens vormen ook prima leefgebied voor allerlei prooidieren. Door weilanden permanent extensief te laten begrazen door (klein)vee of paarden komt dagelijks dierlijk mest in de weiden. Hierdoor neemt het aantal mestkevers, andere torren en wormen toe. In extensief begraasde weilanden kunnen steenuilen ook goed lopend jagen op regenwormen en kevers. Door rasterpalen te plaatsen worden uitkijkposten voor steenuilen gecreëerd.

Voorbeeld Steenderen

Op een locatie aan de rand van Steenderen bestond het voornemen tot ontwikkeling van vijf woningen. Op de locatie bevond zich een ouderwets boeren erf met enkele oude schuurtjes. Juist aan de achterzijde van het plangebied hing een steenuilenkast in een knotwilg. Het steenuilenpaartje dat hier jaarlijks in broedde had, zo bleek uit twee zichtwaarnemingen en de vondst van braakballen, vaste rust- en verblijfplaatsen in de oude schuurtjes. Deze zouden door de voorgenomen ontwikkeling verdwijnen. De nestlocatie lag buiten het plangebied en bleef gehandhaafd. Echter door het slopen van de oude schuurtjes en de realisatie van de vijf woningen, met als gevolg een toename van

aanwezigheid van mensen op de locatie, was het aannemelijk dat de Steenuil geen gebruik meer zou gaan maken van de nestkast. De functionele omgeving van de nestlocatie werd aangetast. Voor deze aantasting werd een ontheffing aangevraagd.

De omgeving van de locatie werd gekenmerkt door een hoge dichtheid aan steenuilparen. Dit zou het voor het getroffen paartje moeilijk maken om een nieuwe nestlocatie te vinden in de nabije omgeving (alle territoria en nestlocaties waarschijnlijk al bezet). Als specifieke voorwaarde in de afgegeven ontheffing werd opgenomen dat er twee nieuwe steenuilkasten moesten worden geplaatst in de directe omgeving. Tevens moest op de locatie minimaal 0,5 ha volwaardig foerageergebied voor de steenuilen worden ingericht en beheerd. Door LNV werden als mogelijkheden hiervoor aangegeven het creëren en in standhouden van (bloemrijke) ruigtestroken, het extensief in beheer nemen van berm langs onverharde paden, het aanplanten van lijnvormige kleine landschapselementen, het aanplanten en behouden van fruit- en knotbomen en het plaatsen van muizenruiters of takkenhopen op het erf. Verder werd als voorwaarde opgenomen dat de schuren buiten het broedseizoen van de Steenuil moesten worden gesloopt en moest er als buffer voor verstoring een groenstrook worden ingericht tussen de nieuwbouw en de bestaande nestlocatie.

Tot slot

Houdt als initiatiefnemer voor ruimtelijke ontwikkelingen rekening met cumulatieve effecten. Wanneer een gemeente bijvoorbeeld in de loop der jaren voor meerdere ruimtelijke ontwikkelingen een ontheffingsaanvraag voor de Steenuil heeft aangevraagd, beoordeelt LNV de effecten cumulatief. Indien er voor eerdere projecten niet voldoende gecompenseerd is, moet rekening worden gehouden met zwaardere compensatie. Met andere woorden, het verkrijgen van een 'nieuwe' ontheffing wordt moeilijker, omdat de voorwaarden bij een

eerdere ontheffingverlening niet goed werden nageleefd. Het tegengaan van cumulatieve effecten is essentieel voor de gunstige staat van instandhouding van de Steenuil, dus handhaven van de uitvoering van compensatieverplichtingen is essentieel! Indien de effecten niet cumulatief bekeken worden, is de kans groot dat de steenuilpopulatie sluipenderwijs verder achteruit gaat. Bij gemeenten met een grote dichtheid aan steenuilparen wordt daarom gepleit voor een gebiedsdekkend onderzoek naar steenuilen en een structurele aanpak bij ruimtelijke ontwikkelingen.

Vogels als Kerkuil, Boerenzwaluw, Spotvogel, Ringmus, Kneu en Grauwe vliegenvanger (allen Rode Lijstsoorten) leven eveneens op het boerenland. De Kerkuil broedt soms zelfs op hetzelfde erf als de Steenuil. Deze vogels en waarschijnlijk ook veel planten- en insectensoorten profiteren eveneens van biotoopverbetering voor de Steenuil. Goede zorg voor de steenuil levert zo ecologisch voordeel op voor een heel scala van soorten. Een extra reden om zorgvuldig met deze 'icoon' van de natuurbescherming op het platteland om te gaan!

Literatuur

- Beersma, P. en W. & A. van den Burg, 2007. *Steenuilen*, Tirion Natuur
- Dijksterhuis, K., 2008. *Steenuil onder de pannen*. Vogelbescherming Nederland, STONE Steenuilenoverleg Nederland, Landschapsbeheer Nederland en SOVON
- Mebs, dr. T. & dr. W. Scherzinger, 2005 (2^e druk). *Uilen van Europa* (Biologie, kenmerken, populaties). Tirion Natuur
- Maanen, E. van, 2006. Bescherming van de Steenuil bij ruimtelijke ontwikkelingen. Athene 11 (16-20), STONE Steenuilenoverleg Nederland
- Zekhuis, M., E. de Kruif, L. Tielbeek, J. Bisschops en E. Blanke. *Zorg voor de Steenuil* (Bescher-

mingsmogelijkheden voor het behoud van de Steenuil in Overijssel). Landschap Overijssel & STONE

jurisprudentie

108 Aanwijzing ganzenfouragegebieden

Rechtbank Leeuwarden 4 juni 2008, nrs. AWB 07/1503, AWB 07/1574 en AWB 07/1575 (De Groot)

Gebiedsaanwijzing. Schade. Maatschappelijk risico. Beheersovereenkomst.

Uitspraak van 4 juni 2008 van de enkelvoudige kamer op grond van artikel 8:70 van de Algemene wet bestuursrecht (Awb) inzake het geding tussen

(appellanten)
en
het college van gedeputeerde staten van Fryslan,
verweerder.

Procesverloop

Beroep tegen bij besluit van 16 mei 2007 door het college van gedeputeerde staten van Fryslan (hierna: het college) aangewezen gebiedsplan Foeragegebieden overwinterende ganzen en smienten Fryslan (hierna ook: gebiedsplan). (...)

Het geschil

Tegen het gebiedsplan hebben [eiser], [eisers] en [eiser 2] beroep ingesteld. Zij kunnen zich niet met dit plan verenigen, omdat zij door het plan beperkt worden in het opzettelijk verontrusten van ganzen en smienten die op hun gronden foerageren. [eiser] wijst er tevens op dat door deze beperkingen zijn gronden in waarde zullen dalen. Ook is naar de mening van [eiser] in het bestreden besluit onvoldoen-